

Franko Mirošević

UREDNIK I PISAC UDŽBENIKA POVIJESTI

Dr. Dragutin Pavličević u našoj udžbeničkoj literaturi prisutan je od davne 1970. godine. Tada je nakon postdiplomskog studija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu postao urednik za povijest u "Školskoj knjizi". Na to mjesto predložio ga je prof. dr. Jaroslav Šidak, nakon što je kod njega obranio magistarski rad, postavši prvi magistar povijesnih znanosti u Hrvatskoj.

Kao urednik u burnim danima "Hrvatskog proljeća" inicirao je reviziju, modernizaciju i kroatizaciju udžbenika povijesti u Hrvatskoj. Na raspravi o nastavi nacionalne povijesti u našim školama održanoj u svibnju 1971. godine uz sudjelovanje: Ive Perića, Paška Bubala, Trpimira Macana, Ljelje Dobronić, Franje Tuđmana, Danila Pejovića, Ive Mažurana, Ivana Leke, Pere Dujića, Mate Suića i drugih kazao je: "Ban Jelačić je rekao da je povijest krsni list svakog naroda koji mu jamči da je bio, da jest i da će biti. Ako je tako, onda se mi Hrvati možemo ponositi, jer smo često prednjačili među jednakima. Međutim, ako pogledamo što smo istražili, obradili, objavili, prenijeli u naše programe i udžbenike, onda ćemo zaključiti da smo i tu prednjačili - ali u zaboravljanju. Vrijeme je da i u tom pogledu učinimo jedan zaokret, još jedan preporod i da od ilirskoga i jugoslavenskoga dodemo i do onoga što je - hrvatsko."

Kroatizacija udžbenika povijesti uz njihovu reviziju i modernizaciju nije bila lak posao, ali je bio častan nacionalni i domoljubni zadatak u vremenu kada se prema hrvatskoj povijesti maćehinski postupalo i odnosilo. Hrvatska se povijest tada gubila u sivilu povijesti južnoslavenskih naroda Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). Učenici u Hrvatskoj učili su toliko hrvatske povijesti koliko i srpske i malo više od povijesti ostalih naroda SFRJ. U svezi s tim, na spomenutoj raspravi dr. Pavličević je rekao: "Stručnjaci drugih naroda začudili su se kako mnogo pažnje posvećujemo drugima. Jedan mi je Nijemac rekao da neke stvari iz njihove povijesti učimo detaljnije nego oni sami. Zanimljivo je napomenuti da su baš udžbenici "Školske knjige" najviše prevedeni u Vojvodini, Makedoniji i Sloveniji zbog toga - kako su istaknuli historičari Srbije - jer su najviše "jugoslavenski".

Dr. Dragutin Pavličević je taj svoj domoljubni posao započeo udžbenikom za IV. razred gimnazije. Naime, trebalo je dovršiti započetu seriju udžbenika gimnazije. Do tada su bili tiskani udžbenici za I. razred gimnazije (autor M. Vrbetić), II. razred gimnazije (autor M. Žeželj) i treći razred gimnazije (autor M. Gross).

Učenici gimnazije u Hrvatskoj novovjekovnu povijesti XX. stoljeća učili su iz srpskih udžbenika (autori: Smiljević - Knežević) koji je vrvio netočnim činjenicama i tendencioznim interpretacijama hrvatske povijesti. Zato se kao imperativ postavljalo tiskanje udžbenika iz povijesti za IV. razred gimnazije i u Hrvatskoj.

Autor udžbenika za IV. razred gimnazije bio je Ivo Perić, tadašnji direktor gimnazije u Dubrovniku. Recenzetni udžbenika bili su dr. Franjo Tuđman, prof. Tomo Čubelić, prof. Ljubo Kargačin, a konzultanti dr. Hrvoje Matković i dr. Rene Lovrenčić.

Iz navedenih imena može se zaključiti da je dr. Dragutin Pavličević kao urednik (zajedno s dr. Ivom Mažuranom), okupio tada najstručniji znanstveno stručni tim koji je jamčio kvalitetu udžbenika, kako u znanstvenoj utemeljenosti njegovog sadržaja, tako i u didaktičko-metodološkoj razradi tema, cjelina i nastavnih jedinica.

Zasluga dr. Dragutina Pavličevića u tiskanju ovog udžbenika je velika. Samo njegovom upornošću i znanjem ovaj se udžbenik mogao tiskati. Naime, prvi udžbenici te nove serije tiskani su već 1961. godine. Najnoviju povijest južnoslavenskih naroda nitko se nije usudio pisati, bojeći se kritika i napada. Perić se, svakako uz hrabrenje Pavličevića, tog posla i prihvatio.

Svojom pojavom u izlozima i školama udžbenik je pobudio veliko zanimanje. Većina mu se radovala, ali je bilo i onih koji nisu bili njime zadovoljni, čekajući priliku da ga napadnu i obezvrijede. O Perićevom udžbeniku pisao sam u časopisu *Nastava povijesti* broj 1, 1971.-1972., gdje sam istaknuo da mu se ne može osporiti vrijednost i to iz više razloga, prvo što je to prvi udžbenik nakon 1945. pisan za učenike završnih razreda gimnazije u Hrvatskoj, drugo što je valorizirao političke ličnosti koje smo dotad u nastavi neopravdano zapostavljali i što se sadržajem nastoji povijesna zbivanja prikazati na temelju najnovijih znanstvenih rezultata rukovodeći se dominantnim mišljenjima u historiografiji o pojedinim događajima naše novovjekovne povijesti. Dodao sam da udžbenik ima dobro obrađenih dijelova navodeći poglavlja: "Slom stare Jugoslavije", "NOB-a u Hrvatskoj" i druge. Uz navedeno dao sam i više didaktičko-metodičkih primjedaba za koje sam smatrao da su se mogle jednostavnije i korisnije obrazložiti i objasniti. Olga Salzer je u *Školskim novinama* (broj 40 od 16. studenog 1970.) zamjerila udžbeniku da je sačinjen na klasičan način, da je gradivo narativno iznijeto i da mu nedostaje metoda razrada koja bi pobudila učenike da sami riješe neka pitanja te da se novo gradivo premalo povezuje sa starim, da su pitanja pretežno klasičnog tipa i da je u pristupu materijalu zanemarena gospodarska podloga u objašnjavanju nekih pojmova.

Nastava povijesti u broju 4, godine 1970.-1971. također donosi prikaz Perićeva udžbenika. U njemu se navodi da je "objavljivanje ove knjige veliki uspjeh za izdavačko poduzeće "Školska knjiga" kao i za autora i suradnike, a isto tako i za predavače povijesti u našim školama. Konačno, kaže se u prikazu, objavljen je udžbenik koji je usklađen s najnovijim rezultatima naše povijesne znanosti i zahtjevima koje nastavi povijesti stavlja u zadatak naša javnost. Na taj način riješili smo se neadekvatnih i zastarjelih i politički prevladanih udžbenika iz ranijih perioda, a isto tako možemo odbaciti i razorna skripta sumnjivih vrijednosti i nedopušteno diktiranje koje još uvijek opstoji u našim školama." Navodeći što ovaj udžbenik donosi autor prikaza prije svega ističe da on posvećuje veću pozornost povijesti Hrvatske. Više svjetla, kaže se, udžbenik posvećuje ulozi Stjepana Radića, Frana Supila, Nikole Pašića, Vlatka Mačeka, na politička zbivanja u Staroj Jugoslaviji i drugo. Općenito se može zaključiti da je u ovom udžbeniku povijest Hrvatske XX. stoljeća dobila ono mjesto koje joj pripada.

Poslije sjednice Predsjedništva SKJ u Karadorđevu prosinca 1971. godine Dragutin Pavličević je bio suspendiran s mjesta urednika. Jedno vrijeme je pomoćni urednik, a poslije ni to. Usmjerava se na pisanje udžbenika. Time počinje njegovo plodonosno razdoblje autora udžbenika koje je trajalo do danas. Dakle, Pavličević je u našoj udžbeničkoj literaturi

prisutan punih 30 godina. Naime, 1972. napisao je zajedno s Tomom Čubelićem udžbenik Povijest XX. stoljeća.

O tom udžbeniku dao sam prikaz u *Školskim novinama* broj 1-2, 1973., pod naslovom "Prilog osuvremenjivanju nastave povijesti". U njemu sam istaknuo da je navedeni udžbenik po svojoj kompoziciji radni udžbenik te da su autori metodičkim pristupom "oduzeli udžbeniku stereotipni, isključivo pripovjedački karakter". Uz ostalo istaknuo sam i njegove prednosti pred dotad tiskanim udžbenicima (upotreba sinhronističkih tablica nakon svakog poglavlja), obiman slikovni materijal s komentarima i pitanjima za analizu, obilje grafikona, povijesnih tekstova te pitanja na kraju obrade svake nastavne jedinice). Ta pitanja nisu bila reproduktivna već produktivna koja su upućivala učenike na samostalno zaključivanje i stvaranje sinteze. Uz navedeno udžbenik imao je rječnik novih pojmova.

Spomenuti udžbenik mnogim je kasnijim autorima bio uzor u sastavljanju radnih, razgranatih udžbenika. Ti su udžbenici nastavnicima pomagali da u tijeku nastave aktiviraju učenike u nastavnom procesu. Donošenjem novih nastavnih programa, tzv. usmjerenog obrazovanja 1975./1976. tiskaju se i novi povijesni udžbenici. Dragutin Pavličević i Tomo Čubelić tada pišu novi udžbenik za II. razred srednjih stručnih škola Povijest 2 koji je po metodološkoj koncepciji bio sličan udžbeniku XX. stoljeća. Ovaj je udžbenik tiskan u osam izdanja a koristio se i u školama ostalih republika u SFR Jugoslaviji.

Kad je tiskana nova generacija udžbenika pod istim naslovom, ali s novim autorima (Dušan Bilandžić, Ivo Jelić, Hrvoje Matković, Nikša Stančić i Radovan Vukadinović) i u tom je udžbeniku Dragutin Pavličević jedan od autora. Ovaj je udžbenik tiskan u šest izdanja a počeo se u našim školama koristiti školske godine 1986./1987.

Dr. Dragutin Pavličević ogledao se i kao autor Višeizvornog multimedijskog sklopa Povijest 1 za V. razred osnovne škole. Ovaj Višeizvorni sklop predstavljen je kao posve novi pristup u svim republikama i pokrajinama bivše SFRJ. Sa autorima spomenutog sklopa Pavličević je napisao i priručnik za nastavnike.

Godine 1978. u suradnji s profesorom Ljubom Kargačinom Dragutin Pavličević piše Zadatke za ispitivanje znanja iz povijesti za I. razred srednje škole, serija A a 1976. za udžbenik Povijest 2 piše Radne listove. S Olgom Salzer, Pavličević je 1974. napisao Radnu bilježnicu za udžbenik Narodi u prostoru i vremenu koja je doživjela dvanaest izdanja.

Godine 1986. "Školska knjiga" inicira novu generaciju udžbenika pod naslovom Čovjek u svom vremenu. Tada Pavličević zajedno s Filipom Potrebicom, Reneom Lovrenčićem i Olgom Salzer piše udžbenik za VII. razred osnovne škole (Čovjek u svom vremenu 3). Bio je to razgranati udžbenik jer je uz njega tiskana Radna bilježnica i Povijesna čitanka.

Pavličević i Potrebica autori su prvog udžbenika sa VII. razred osnovne škole u demokratskoj Hrvatskoj (Povijest za VII. razred osnovne škole). Udžbenik je tiskan u boji s obiljem slika i zemljovida. U ovom se udžbeniku, uz tekst kojim se najavljuje cilj nastavne jedinice, učenicima gradivo prezentira u kraćim odlomcima iza kojih slijede reproduktivna pitanja. Na kraju svake nastavne jedinice daje se skica koja nastavniku može služiti kao shema ploče kojom se može bez poteškoća prikladno ponoviti izlagano i objašnjeno gradivo. Skice su vrlo pogodne za petminutno ponavljanje na kraju nastavnog sata. Ova didaktička novina po prvi puta se počela primjenjivati u navedenoj seriji udžbenika i dobro je od

nastavnika primljena. U nekim nastavnim jedinicama spomenutog udžbenika ponavljanje je na kraju nastavne jedinice provedeno shemom, slikovito. Ovaj udžbenik, u nešto izmjenjenom obliku (novi slikovni materijal, sažetiji tekst, bez skica nastavne jedinice) tiskan je 1996. kao I. izdanje kod izdavača Alfe i danas je u upotrebi kao jedan od alternativnih udžbenika.

Godine 1997. izdavač Alfa tiskao je Dragutinu Pavličeviću udžbenik za III. razred gimnazije. Pavličević je ovaj udžbenik napisao zamoljen od tadanje ministricice Ljilje Vokić jer Ministarstvo prosvjete i športa nije prihvatilo ni jednu natječajnu ponudu.

Školske novine u broju 36 od 18. studenog 1997. donose prikaz pod naslovom "Udžbenik kakvog nismo imali" kojeg je napisao Ivan Majčića. U članku se između ostalog navodi da je "udžbenik funkcionalno popunio prazninu i imperativni, stručni, pedagoški i metodološki zahtjev suvremenog bica povijesti. On je zanimljiv, lako čitljiv, jezično i stilski dotjeran. S takvim pristupom uspio je pisac ponuditi bogatu i složenu tematiku iz nacionalne i svjetske povijesti na djelotvoran, upečatljiv i prihvatljiv način."

Pisac u nastavku navodi da udžbenik nije samo tekstualan nego je popraćen vrijednim ilustrativnim materijalom - od slike, skice, sheme, crteža, dijagrama do originalnog zemljovidnog opisa. Majčića posebno naglašava kvalitetu udžbenika ovim riječima: "Zahvaljujući ovakvim motivirajućim postupcima znanstvenika i praktičara Pavličevićev udžbenik je izazovan i privlačan za čitateljsku publiku svake životne dobi zato što psihološki korespondira i vizualno obogaćuje i dopunjuje učenikovu svijest i spoznaju o domovinskoj i svjetskoj novovjekovnoj povijesti."

U vrijeme kad je pisao svoju prvu radnu bilježnicu s Olgom Salzer, Pavličević je objavio i priručnike za učenike trećih i četvrtih razreda osnovne škole. S Dordem Đurićem napisao je priručnik Sisak i banijski kraj, a s Alojzom Kobolom i Olgom Miletić priručnik Brodsko-gradiško Posavlje i Požeška kotlina. Bili su to prvi priručnici namijenjeni za svladavanje predmeta priroda i društvo u osnovnoj školi.

Dragutin Pavličević sa suradnicima autor je više regionalnih zemljovida. Tako je s Mirkom Brazdom sastavio Regijsku kartu Rijeke i šire okolice (1987. godine), sa Stankom Debotom Regijsku kartu Zagreba i šire okolice (1987.), s Dorefejvom Zavičajnu kartu Zagreba (1987.), sa Zdravkom Prelčecom i Ivanom Gradišerom Zavičajnu kartu Zagreba (1981.). S istim autorima izdao je 1977. Regijsku kartu Središnje Hrvatske i Regijsku kartu Sjevernog hrvatskog primorja. Navedena su djela doživjela više izdanja a koristila su učenicima trećih i četvrtih razreda osnovne škole za svladavanje predmeta prirode i društva.

Uz navedeno pisao je i kratke povijesne članke za dječje časopise (SMIB, Radost, Modra lasta). U njima je pisao o velikanima hrvatske povijesti, Anti Starčeviću, Eugenu Kvaterniku i drugim poznatim povijesnim ličnostima. Mnogi od tih priloga kasnije su objavljeni u čitankama za treći i četvrti razred osnovne škole.

Godine 1995. sa skupinom autora napisao je priručnik Domovinski odgoj, namijenjen hrvatskim vojnicima, časnicima i dočasnicima, prvi takve vrste.

Iz navedenog je vidljivo da je dr. Dragutin Pavličević vrlo plodan pisac udžbenika i priručnika za osnovne i srednje škole. U mnogim udžbenicima kreira inovacije s ciljem da na-

stavnik koristeći udžbenik aktivira učenike u nastavnom procesu koristeći se povijesnim tekstom, shemom, zemljovidom, grafikonima i slično.

Slike u Pavličevićevim udžbenicima imaju višestruku primjenu, obrazovnu i odgojnu. Te slike kod učenika razvijaju specifične radne sposobnosti i navike. On mnoge povijesne pojmove (koji su učenicima teško shvatljivi) pojednostavljuje skicom. Slično radi i kad treba objasniti strukture vlasti u jednoj državi ili društvenom sustavu, političkim zbivanjima, ratnim operacijama i drugo (vidi udžbenik za III. razred gimnazije).

Za otklanjanje verbalizma i mehaničkog usvajanja kao i usvajanja besadržajnih brojki, Pavličević u svojim udžbenicima unosi grafikone i dijagrame. Tako ilustrirane brojke učenicima su mnogo prihvatljivije, lakše ih usvajaju te ih primaju s lakoćom i interesom. Njegovi povijesni zemljovidni su pregledni i čitki i nisu opterećeni suvišnim znakovima.

Pavličevićev jezik u udžbenicima je prihvatljiv i razumljiv učenicima. Rečenice su mu jasne i shvatljive. On piše primjereno učeničkom uzrastu. U udžbenicima u kojima je bio autor ili urednik uneseni su novi rezultati povijesne znanosti. U vremenu jednopartijskog sistema u udžbenike je unosio i one pojmove i događaje koji službenoj vlasti nisu baš bili po volji (npr. da je Aleksa Dundić bio Hrvat. Isto je tvrdio i za narodnog heroja S. Filipovića te da je 22. lipanj bio pravi ustanak hrvatskog naroda, da je biskup M. Vrhovac bio vodeća ličnost hrvatskog pretpreporoda te da Nevesinjska puška 1875. nije bila početak ustanka Srba u Bosni i Hercegovini, već da je to bio ustanak Hrvata pod vodstvom Ivana Musića).

Metodološko iskustvo stečeno radom u razredu u svim stupnjevima škola Pavličević je prenosio u svoje udžbenike i priručnike. Već u prvom udžbeniku XX. stoljeća inicira formu radnog udžbenika razgranatog tipa. Osnovni tekst njegovih udžbenika nije jedini izvor znanja. Zadaci i pitanja prate tekst upućujući stalno učenika da shvaćeno zapamti i trajno zadrži. Nakon svake teme, Pavličević pitanjima nastoji ponoviti ono što je bitno u sadržaju. U kasnijim udžbenicima to koristi i nakon kraćih didaktičkih koraka (podtema). Pitanja na kraju nastavne jedinice zahtijevaju od učenika uočavanje uzročno-posljedičnih veza među događajima i stvaranje samostalnih zaključaka i sinteza.

U svojim udžbenicima Pavličević od početka unosi rječnik novih pojmova kao siguran tumač iz kojeg učenici bez poteškoća saznaju ono što u tekstu nije jasno.

Na kraju treba ustvrditi da je svojim pregalaštvom dr. Dragutin Pavličević uvelike zadužio naš školski sustav tolikim brojem naslova. Do sada je "Školska knjiga" izdala 19 njegovih naslova a izdavačka kuća Alfa još tri naslova. Poželimo dr. Dragutinu Pavličeviću još mnogo novih naslova kojima će kao i dosad dati vrijedan prilog našoj udžbeničkoj literaturi i tako pridonijeti unapređenju nastave povijesti u cjelokupnom našem obrazovnom sustavu.